

En folkefiende

Sakset fra Fri Fagbevegelse.

Flertallet får alltid rett, men har ikke alltid rett. Det bør fagorganiserte og andre demokratisk innstilte mennesker merke seg

Jan-Erik Østlie

Publisert 27.06.2012 kl 11:39 Oppdatert 27.06.2012 kl 11:39

Ingressens påstand har solid støtte hos så ulike personer som dramatikerens Henrik Ibsen og filosofen Friedrich Nietzsche – og er ikke bare hinsides «gut und böse» (en av filosofens mest kjente bøker), men verdt å reflektere litt over.

Da Ibsen skrev sitt berømte drama «En folkefiende» i 1882, var ett av formålene å ta oppgjør med alle maktgrupperinger og politiske partier i samtida. Han stilte seg kritisk til flertallets praksis som ofte underkjente individets rett til å tenke annerledes. Sjøl var jo Ibsen noe annerledes, men han var neppe inhabil av den grunn.

«**En folkefiende**» handler om Dr Stockmann, som er tilsynslege ved en badeanstalt i en liten norsk kystby, og hans kamp for å overbevise ledende folk i byen om at vannet i badet er sterkt forurenset og at noe derfor må gjøres. Sjøl tror han dette vil bli godt mottatt, men det går både politikk og økonomi i saken, og dermed også makt.

Dr. Stockmann blir fortiet, han mister jobben og barna hans blir mobbet på skolen. Bak hans rygg foregår det bakvaskelser, løgner, korrupte handlinger – det handler om et politisk maktspill med de fleste av de intriger vi kjenner også fra moderne tid.

Stockmann blir stemplet som folkefiende, men gir ikke opp kampen mot det han kaller «den kompakte majoritet». Den sterkeste mann i verden er den som står alene, blir hans konklusjon.

Dr Stockmann er en av norsk litteraturs første varslere. (Jens Bjørneboes Dr Semmelweis er også et eksempel, men det var seinere). Stockmann ser at noe er fundamentalt galt, forsøker først å ordne opp internt – men møter motstand og går offentlig ut med saken. En varslere i arbeidslivet vil kjenne seg godt igjen i Dr Stockmann.

Typisk nok blir legen også møtt med represalier og trakasseringer.

For forskning på fenomenet varsling i arbeidslivet, både internasjonalt og i Norge, viser at varsling ikke er risikofritt, at det har sin pris. Varslere vinner svært ofte ikke fram i nevneverdig forstand. Noen saker, som regel av arbeidsmiljømessig karakter, løser seg riktig nok internt, og antagelig flere i Norge enn i mange andre land, men kommer varslersaken først ut i offentligheten, ligger varsleren dårlig an.

Det moderne arbeidslivets stockmann utsettes ikke alltid for åpne represalier – vel så ofte finner forskerne de mer subtile formene som for eksempel sosial utstøting og latterliggjøring, tap av arbeidsoppgaver – represalier som varsleren aldri kan gardere seg eller argumentere mot. Så vel ledere som kolleger er med i jakten på folkefienden. Og veit godt hvordan de skal møte varsleren med en kald skulder.

Denne ukulturen fungerer sjølsagt også forebyggende. Færre vil varsle under sånne omstendigheter. Det er synd da retten til å varsle om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen, og med dertil hørende varslervern, er nedfelt i arbeidsmiljøloven. Dr Stockmann er tillatt i norsk arbeidsrett!

Og mer enn det – varsling er noe positivt. Ikke alle forstår det. Kan det være fordi varslerne ofte er engasjerte, uredde mennesker som tar mye plass? De fleste skal ha seg frabedt et plasskrevende menneske, om dette mennesket da ikke er deg sjøl!

Den klassiske varslersituasjonen er et sånt tilfelle der mindretallet, ofte varsleren og noen få sympatisører og støttespillere, står mot et mer eller mindre bevisst flertall – kall dem gjerne den kompakte majoritet. Varsleren har rett, men får aldri rett – eller: varsleren har ofte rett, men får det sjelden.

Dette blir et dilemma for alle demokratiske mennesker som tror på flertallets bestemmende myndighet. Kunstnerens svar, både Ibsens og Bjørneboes, er at gjennom kunnskap så vil forhåpentlig flertallet besinne seg i de tilfellene det ikke har rett. Jeg tror denne holdningen er for naiv.

For kunnskapen må også omfatte en analyse av hvordan den kompakte majoritet i et demokratisk samfunn bruker sin makt. Det fins få søndagsskoler!

Et moderne samfunn, et moderne arbeidsliv, trenger flertallsdemokratiet. Men det trenger også en frisk Dr Stockmann, det trenger folkefiender som bør få slippe å bruke alle kreftene sine på å holde seg oppreist når de oppdager kritikkverdige forhold og møter den kompakte majoritet.

Det er en klisjé, men den er likevel sann: Det er de annerledes tenkende som driver verden framover.

Lenge leve Dr Stockmann!